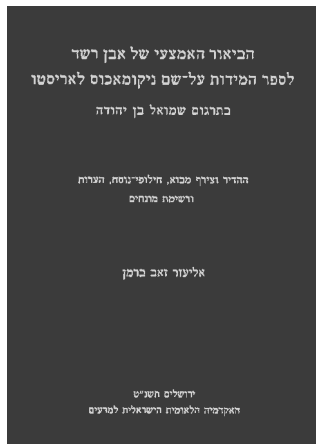
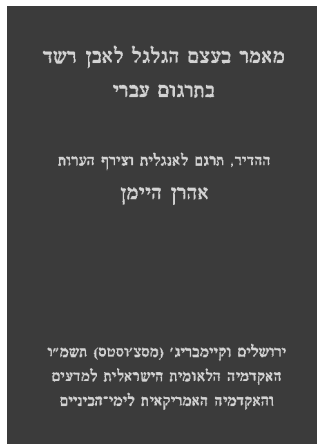

הביאור האמצעי של אבן רשד לספר הנפש לאריסטו בתרגום משה אבן תבון

ההדיר וצירף מבוא, חילופי-נוסח, הערות ורשימת מונחים אברהם אריה עברי
תשס"ג. ל + 222 + VII עמ'. 15x24 ס"מ. כריכת בד.

לידיעה. אמנם כוח שכלי זה תלוי בדמיון בראשית דרכו אך אין הוא נשאר צמוד אליו לצמיתות אלא מתנתק ממנו בהגיעו לשלב מושלם של חשיבה. כאן עולה השאלה אם שכל האדם המושלם זוכה לאחר המוות להישארות אישית. שלא כמו הפירוש הארוך וכמה מסות אחרות שכתב, אין הביאור עוסק בטיב השכל האישי ולא באפשרות העקרונית של הישארות הנפש

בימים אלו הולך ונדפס תרגומו העברי של משה אבן תבון לביאור האמצעי של אבן רשד לספר הנפש לאריסטו במהדורתו של אברהם א' עברי. המהדורה הזאת היא חלק ממפעל בין-לאומי של ההדרתם והוצאת לאור של כל הפירושים של הפילוסוף וחכם ההלכה הנודע אבו אלוליד מחמד אבן רשד לכתבי אריסטו אשר נשתמרו בלשון המקור ובתרגומיהם הביניים ללטינית

ולעברית. האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים קיבלה עליה להוציא לאור את התרגומים העבריים של כתבי אבן רשד, והחיבור הזה הוא הספר השלישי הרואה אור בסדרה זו.

אבו אלוליד מחמד אבן רשד (1126–1198) היה מחשובי הפילוסופים של ימי הביניים באסלאם, ביהדות ובנצרות. הוא התעניין בכל בעיות הפילוסופיה, הן העיוניות הן המעשיות, ואריסטו היה בעיניו ראש הפילוסופים. חשיבות מיוחדת נודעת למפעלו הפרשני לכל כתבי אריסטו שעמדו לרשותו בתרגומם הערבי ואשר אותם ביאר בשלוש דרכים: הקיצור, הביאור והפירוש. פירושו קנו לעצמם מעמד כהבנה מוסמכת של תורת אריסטו בין מוסלמים וגם, ואף ביתר שאת, בין יהודים ונוצרים. מקצת הפירושים לא שרדו במקורם הערבי אלא רק בתרגום עברי או לטיני.

לפי המסופר, הכליף המוחדי אבו יעקוב יוסף (שמלך בשנים 1163–1184) התעניין בפילוסופיה, ולאחר פגישתו עם אבן רשד ביקש ממנו לכתוב תלאכ'ץ (ביאורים) לספרי אריסטו. אבן רשד נענה לו, והביאור לספר הנפש לאריסטו הוא אחד משלושה פירושים שכתב לספר הזה.

בביאור אבן רשד מפרש את ספר הנפש פירוש צמוד בלי לחרוג מדברי אריסטו ומן המסורת הפרשנית של כתביו ובלי להביע את דעותיו האישיות. צורתו המקוצרת יחסית של הביאור, סילוקם של שמות ספרי אריסטו והסתפקות בהפניות כלליות, החלפת שמות יווניים בשמות ערביים וניסוחים דתיים הקנו לביאור צביון מסורתי-דתי. מן הסתם ביקש אבן רשד לשוות לביאור אופי מוכר וקרוב יותר לקהל קוראיו ובראשם הכליף עצמו.

בביאור אבן רשד דבק אפוא במושג האריסטוטלי של נפש אחת בעלת כוחות רבים. כוחות הנפש החיצוניים, שהם החושים, וכוחות הנפש הפנימיים, שהם החוש המשותף, הדמיון, השכל והתאוה, משולבים זה בזה. הרושם התחושי מועבר מן החושים החיצוניים באמצעות החוש המשותף אל הדמיון, השומר על הרושם אך בלא החומריות המקורית של המציאות המוחשת. רשמים אלו כפי שהם מצטיירים בדמיון משמשים את הכוח השכלי של בני האדם להגיע

על אף חשיבות הנושא הזה בתורת הנפש של אבן רשד עצמו. כתבי אריסטו הטביעו חותם עמוק בהגותו של הרמב"ם, ואולם בשביל דורות היהודים בימי הביניים בתקופה שאחריו היו כתבי אבן רשד אחד המקורות העיקריים להגות הפילוסופית; שכן המלצתו של הרמב"ם הייתה שלא ללמוד את כתבי אריסטו ואפלטון כנתינתם אלא דרך פירושו, ביאוריו וקיצוריו של אבן רשד.

בעוד הוגים מוסלמים הזניחו את הביאור עד שנעלמו כל כתבי-היד שלו שנכתבו באותיות ערביות, ומלומדים נוצרים התעלמו ממנו, הרבו קוראים יהודים להתעניין בו, ובאמצע המאה ה"ג הוא זכה לשני תרגומים עבריים – האחד בידי שם טוב בן יצחק מטורטוסה והאחר בידי המתרגם הנודע משה אבן תבון. העותקים הרבים של הביאור בעברית שנשתמרו בכתבי-יד מעידים על ההתעניינות הרבה שהייתה בו בקרב ההוגים היהודים באותה העת.

ראשיתה ויסודה של המהדורה הרואה אור עכשיו היא במחקריהם של החוקרים הדגולים פרופ' דוד צבי בנעט וד"ר שמואל קורלנד שהחלו באיסוף החומר לקראת הכנת מהדורה ביקורתית לביאור, ואולם לא הביאו את עבודתם לידי גמר. פרופ' אברהם א' עברי קיבל מידם את החומר שאספו ועיבדו, ולאחר שחזר ובחן אותו העמיד את הנוסח המובא עתה לפני הקורא על רובדי חילופי הנוסח ועל ההערות המלוות אותו. גוף הנוסח הוא תרגום משה אבן תבון לביאור של אבן רשד לספר הנפש לאריסטו והוא מושתת על חמישה כתבי-יד. את הטקסט מלווים שני רבדים של חילופי נוסח – באחד מובאות הגרסאות של כתבי היד שלא שולבו בגוף המהדורה ובאחר מובאות הגרסאות שעשויות לתרום לעיצוב הנוסח של תרגום משה אבן תבון ולהבנתו מתוך חמישה כתבי-יד של תרגום שם טוב בן יצחק לביאור ומתוך שני כתבי-היד של הביאור בלשון המקור בערבית שנשתמרו והם כתובים באותיות עבריות. את המהדורה מלוות הערות ובהן הסבר של דברי אבן רשד המוקשים והפניות אל הפירוש הארוך, ואפשר ללמוד מהן על היחס בין הביאור לפירוש ועל היחס בינו ובין ספר הנפש לאריסטו. בסוף המהדורה מובאת רשימת מונחים עברית-ערבית-יוונית-לטינית שיש להם נגיעה לתורת הנפש.